



basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2011

MADUO: 80

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

DITAELO

1. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Thutapuo	(40)

2. Buisa ditaelo TSOTLHE ka kelotlhoko.
3. Araba dikarolo TSOTLHE.
4. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
5. Thala mola morago ga karolo nngwe le nngwe.
6. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Tlogela mola mo magareng ga dikarabo tsa gago.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1****1.1 Buisa temana e e latelang mme o arabe dipotso.**

Natalie du toit le Fanie Lombaard ba ne ba ikgapela dikgele ka go iponna dimetale tsa gauta kwa diolimpiking tsa Athens. Natalie o ile a thuba rekoto ya lefatshe ka go thuma sekgala sa dimitara tse 100 tsa ga Fanie Lombaard yo ene a neng a na fela le leoto le letona/la moja o ile a ikgapela gauta mo go latlheleng kgweletshitswana. O batlile go simolola metshameko kwa ntle ga leoto la gagwe la maitirelo gonne a ne a le lebetse kwa morago kwa ba robalang teng. O lemogile se a le mo beseng go ya kwa mabaleng a ba tshamekelang go ona, fa a botswa ke Oscar, tsala ya gagwe. Ka pele a tshwanelwa ke go boela morago go ya go le tsaya.

Natalie du Toit le Lombaard ba na le lemorago la botshelo le le tshwanang. Botlhe ba ne ba tlhageletse ka magetla mo metshamekong ya ba ba itekanetseng, ba tloga ba tlolela ka fa metshamekong ya Amakrokokroko fa ba se na go golafala. Pele ga bogole Lombaard o ne a tshameka rugby le Blue Bulls fa Natalie ena e ne e le maithutwane wa sethumi. Ka nako eo botlhe ba ne ba sa ntse ba feletse.

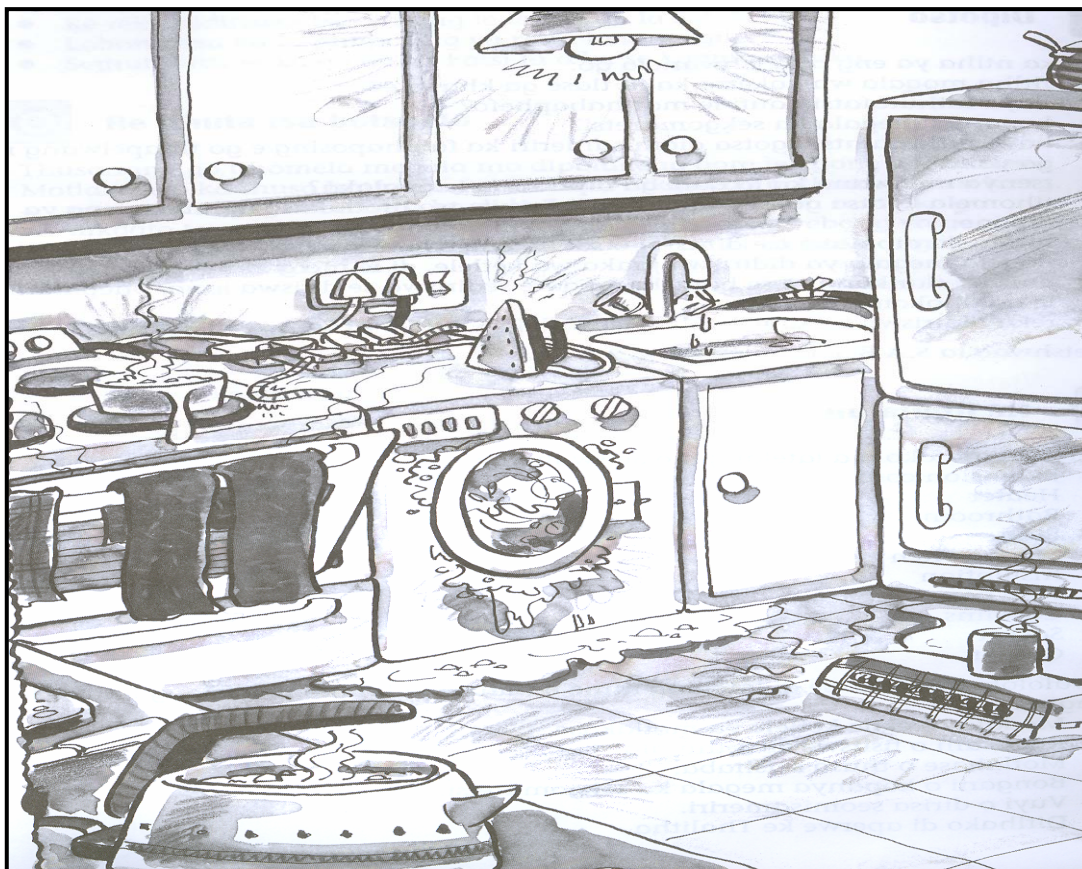
Bogole jwa Natalie bo tlhodilwe ke sejanaga, a tlhoka leoto la moja. Lombaard ena o tlhokile leoto la molema ka ntlha ya dikgobalo tsa rugby. Phaphang ke gore Natalie a ka kgona go thuma kwa ntle ga leotwana fa Lombaard ena a ka se ka a kgona go latlhela kgweletshitswana kwa ntle ga lona. Seano sa Amakrokokroko e ne e le 'gakgamalela go ya phenyong'. Pele Natalie a pagama sefofane go leba metshamekong ya boditšhabatšhaba, ya Athens, yo mongwe wa batlhokomedi ba boemafofane jwa Gauteng, o ne a mo lebile (Natalie) ka kutlwelobothoko le tshwabo. O ne a bona fela fa Aforika Borwa e ya go itlontlolola ka baditšhaba ka digole di tletse sefofane go leba Manchester. Motho yo o nyaditse jaana a bua puo pha! Mo go Natalie. E rile gore Natalie a mmolelele gore o na le leoto la maitirelo teng, ya ne e kete a ka re lefatshe bulega ke tsene.

Motlhokomedi o maketse fela go bona Natalie mo dithelebišeneng a imelwa ke dimetale tsa gauta mo thamong di le pedi. Natalie ya nna sekgantswane sa Aforika Borwa ka ponyo ya leitlho, 'tšhaba tsa sala di maketse'. Fa botshelo jwa motho bo ka amega ka tsela e e rileng, jaaka re bone ka Natalie le Lombaard, o tshwanela ke go tsoga mme o simolole botshelo jo bontšhwa. Bagaka ba, ga ba a ka ba nnela go lela le go ikutlwela botlhoko. Botshelo ke se o itirelang sona. Fa o batla go tswelela pele, o letleletswe. Le teng fa o batla go tsenya tlhogo mo mmung, o iphitlha ka gonne o bone dikgobalo, o tla tlhoka leano la go tsweletsa botshelo jwa gago pele.

[Setswana Tota: MESerobatse le ba bangwe]

- 1.1.1 Diolimpiki di ne di tshwaretswe kae? (1)
- 1.1.2 Natalie le Lombaard ba tlotlomaditse MaAforika Borwa ka eng? (2)
- 1.1.3 Motlhokomedi wa boemafofane o makaditswe ke eng mo thelebišeneng? (2)
- 1.1.4 Blue Bulls ke setlhopa sa motshameko ofe? (1)
- 1.1.5 Ke eng se se tlhodileng gore Natalie le Lombaard ba tlolele kwa motshamekong wa Amakrokrokro? (2)
- 1.1.6 Molaotheo wa Aforika Borwa o sireletsa batho ba digole jang? (2)
- 1.1.7 Natalie le Lombaard ga ba tsalwa e le digole. Ke eng se se tlhodileng bogole jwa bona? (2)
- 1.1.8 Temana e e fa godimo e, e re ruta eng mo botshelong? (2)
- 1.1.9 Boemelafofane ba Gauteng bo bidiwa:
- A OR Oliver
- B OR Tambo
- C OR Tembo (1)

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.



[Setswana sa Botlhe: L Malebana le ba bangwe]

- 1.2.1 Tlhalosa gore go diragala eng mo setshwantshong se. (2)
- 1.2.2 Naya leina la lefapha le le dirang ka motlakase. (1)
- 1.2.3 Fa didirisiwa tsa motlakase jaaka mo setshwantshong di dirisiwa ka nako e le nngwe di ka tliša bothata bofe? Naya mabaka a le MABEDI. (4)
- 1.2.4 Mosola wa motlakase ke ofe? (1)
- 1.2.5 A ke tshwanelo gore tshipi e e sidilolang diaparo e nne fa thoko ga metsi? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 1.2.6 Naga ya Aforika Borwa e aparetswe ke bothata jwa tlokego ya motlakase. Ke kgakololo efe e o ka e neelang baagi? (2)
- 1.2.7 Ke setlha sefe sa ngwaga se motlakase o dirisiwang ka bontsi? (1)
- 1.2.8 Ke karolo efe e puso e ka e tsayang go thibela bogodu jwa motlakase? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko mme morago o e sosobanye ka mafoko a gago. Boleele e nne mafoko a a ka nnang 60 – 70. Tshosobanyo e kwalwe ka dintlha. Tlhokomela gore o se fete palo ya mafoko a a neilweng mme kwa bofelong o neye palo ya mafoko a o a kwadileng.

Modidi e ne e le mosimane yo o neng a lebagane le mophato wa lesome o o tshwarisang ba le bantsi phage ka mangana. O ne a tshameka diketo ka isago ya gagwe, kana e larile mo mophatong wa lesome.

Sediri o ne a atisa go mo fitlhela kwa ntlong nngwe e go neng go rekisiwa bojalwa ya mosetsana mongwe wa Mokgatla yo o neng a bidiwa Mmadinkwe. Felo koo go ne go twe ke kwa 'monna ga a ye gope'. Go ne go buiwa nnete fa go twe ke kwa monna ga a ye gope gonne banna ba batho ba ne ba felela gona koo. Fa o ne o ka bona kgwedi e fedile, go ne go tlala go re thi! Banna botlhe ba ne ba thibeleda koo fa ba tswa tirong, basadi le bana bona ba wela mo isong. Go ne go gana le fa e ne e ka re ba tsena ba fitlhela mosetsana yo wa Mokgatla a se yo, ba ne ba kokomala go fithelela a goroga. Fa o ne o tsena ka kgoro o ne o tsene go se na gore o ka tsamaya felafela o sa tlhotlhora kgetse.

E rile gore Sediri a tlhoke Modidi koo, a nyema mooko, a se ka a itse gore o tla mmatlela kae ka le ona matlo a bojalwa a tletse naga yotlhe. Ka e bile go ne go setse go tshwara letlatlana a bona gore se se botoka ke gore a boele gae. O fitlhetse Golekane a setse a tshotse, a ba letile gore ba tle go ja mmogo. Mosadi wa batho o ne a huduegile mogopolo, a ipotsa gore a tota Modidi o tla bo a tswa motho.

[Motswedi wa Dikeledi: MM Mokoka]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPUO**POTSO 3**

3.1 Buisa temana e e latelang mme morago o arabe dipotso.

Go ne go setse go fetile dibeke di le pedi morago ga kotsi e Mosimanegape le Rapula ba neng ba tsena mo go yona fa Mosimanegape a utlwa gore Rapula o ne a robega dikgopo di le pedi mo kotsing eo. O ne a kgoma lebadi le le neng le le mo lerameng la gagwe. Lebadi le, le ne le tlhodilwe ke go itaagana mo matlapeng mo kotsing e ba neng ba wetse mo go yona mme, le ne le aga le mo gopotsa ka kotsi e e batlileng go gapa botshelo ba gagwe le ba ga Rapula. Le fa tota Mosimanegape a ne a sutsitse nnete fela ke gore o ne a sa fetse go tlhoafalela moswi mmaagwe. O ne a akanya gore fa mmaagwe a ne a phela o ne a ka bo a ne a mo sidila jang morago ga kotsi. O ne a bopa setshwantsho sa semowa mme a bona ka fa mmaagwe a neng a ka bo a ne a mo tlhokometse ka teng, ka dijo le tsotlhe. Jaanong ga a yo, o ile badimong. Ka ntlha ya go ya badimong ga ga mmaagwe o pateletsega go itirela sengwe le sengwe. Selo se setona mo botshelong ba ga Mosimanegape e ne e le bodutu le letlhologelo la ga mmaagwe. Rraagwe o ne a goroga maitsiboa mo gae mme a tla a lapile mo go maswe mo a bileng a ne a se na le nako ya go tlotla le ene ka ntlha ya letsapa. Le letsatsi la gagwe la botsalo fa a ne a digela dingwaga di le sometlhano le ne le tletse bodutu. Ka letsatsi la gagwe la botsalo o ne a gopola mmaagwe thata. O ne a gopola gore fa mmaagwe a ne a tshela o ne a ka bo a ne a mo apeetse dijo tse di monate jang.

[Maungo a Matsapa: HJK Rathebe]

- 3.1.1 Naya lekaelagongwe la lefoko **akanya** o bo o le dirise mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.1.2 Dirisa leemedi **yona** mo dipolelong go supa:
- (a) Sediri sa polelo (2)
- (b) Tlhalosi ya sediriso (2)
- 3.1.3 Naya mefuta ya **matlhalosi** a a latelang:
- (a) Maitsiboa (1)
- (b) Mo gae (1)
- 3.1.4 Dirisa lefoko **tshela** mo dipolelong tse pedi go supa bokao jo bo farologaneng le jwa temana. (4)
- 3.1.5 Dirisa lekopanyi **gore** mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.1.6 Lesupi **eo** ke la maemo a bokae? (1)

3.2 Buisa temana e e latelang mme morago o arabe dipotso.

E rile Sebataladi a tsena ka mojako wa ntlo a dumedisa a re: 'Dumelang, bagaetsho.' Ya re ka go no go se ope yo o mo akanyetsang go ka bonwa mo gae, batho ba dumela ba re: 'Dumela, morwa Sehunelo. O le mang ge.'

Sebataladi: Ke le mang? Ke le Sebataladi morwao.

Rraagwe: (A *thaakanya ditsebe*.) Wa re o mang ge?

Sebataladi: Rra! (A *lela*.) Ke nna Sebataladi!

Rraagwe: (A *ema ka lore*.) Ngwanaake! Ngwanaake! Mmalo ke batlile go ya mabitleng ke ise ke mmone. A go bakwe ditoro tse dintle, tse tsa Modimo.

Mmaagwe: Lwa re ke mang? Ijoo! Ijoo! Ngwanaake! (A mo wela godimo, a mo tlamparela, a mo atla a thunyega ka selelo.) Ka nako e rraagwe a biletsa basimane kwa lesakeng ba tshwara kwanyana ba e kgaola molala. Ya nna boitumelo jo bogolo mo lolwapeng. Batho ba phuthega ba itumeletse moswaarulwa.

Rraagwe: Rraagwe: Morwaaka, batho ba lefatshe ka ba tlhola, ba kile ba go latola ngwagatlola, e se mang e le Molotlhanyi, morwa Setlhodi, a go latola jaana a re o ne a le mo phitlhong ya gago. Ra batla re ya go tlhoboga lerope, fa e ka bo e ne e se batho ba ba tswang teng koo, ba ba mo ganeditseng.

[Mosimane Motshabadire:NG Phutieagae]

3.2.1 Kwala polelo e e latelang mo **bongweng**.

Dumelang bagaetsho. (2)

3.2.2 Dirisa lebotsi **mang** mo polelong e o e itlhametseng. (2)3.2.3 Naya **bongtshadi** jwa lefoko **morwao**. (1)3.2.4 Kwala polelo e e latelang mo **kganetsong**.

A go bakwe ditoro tse dintle. (2)

3.2.5 Naya leina la **modiriso** o o dirisitsweng mo polelong e e latelang:

Ke nna Sebataladi. (2)

3.2.6 Naya **nyenyefatso** ya leina le le thaletsweng mo polelong e e latelang.

Rraagwe a biletsa basimane kwa lesakeng. (1)

- 3.2.7 Kwala lefoko le le latelang mo **tirweng** o bo o le dirise mo polelong e o e itlhametseng.

Tsenya

(2)

- 3.2.8 Tlhopha **tlhaloso** e e siameng mo KHOLOMONG YA B.

KHOLOMO A	KHOLOMO B
(a) Go thaakanya ditsebe.	A Go babelwa ke ditsebe.
	B Go thibana ditsebe.
	C Go reetsa ka tlhoafalo/Go utlwelela sentle.

(2 x 1)

(2)

- 3.2.9 Lelatlhelwa **ijoo!** le dirisiwa go supa eng?

(1)

[30]

POTSO 4

Lebelela phasalatso e e latelang mme morago o arabe dipotso.



[Le Re Tlhabetse: EE Rapoo]

- 4.1 Naya leina la lebenkele le le mo phasalatsong. (1)
- 4.2 Molaetsa wa phasalatso o lebisitswe kwa go bomang? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 4.3 Go ya ka phasalatso ke dintlha dife tse PEDI tse di ka tlhotlheletsang batho go reka? (2)
- 4.4 Sefatlhego sa mosimane yo o mo phasalatsong se bontsha maikutlo afe? (2)
- 4.5 Fa o reka dipara di le pedi tsa ditlhako tse di nang le dikgojana o tlile go duela bokae? (1)
- 4.6 Phasalatso e e fa godimo e ka tswela lebenkele mosola jang? (1)
- 4.7 Go ya ka phasalatso batho ba dumeletswe go reka ka tsela e e ntseng jang? (1)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 40
PALOGOTLHE: 80